

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 15. října 2024 ve věci č. 59476/21 – *Haugen proti Norsku*

Senát druhé sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že žalovaná vláda neudělala vše, co od ní bylo možné rozumně očekávat, aby ochránila život duševně nemocného syna stěžovatele, který spáchal sebevraždu ve věznici. Stěžovatel neměl k dispozici ani vnitrostátní prostředek nápravy, který by mohl úspěšně využít pro náhradu nemajetkové újmy. Vláda tak porušila články 2 a 13 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelův syn (X), člověk s duševní nemocí, měl nařízenou ochrannou léčbu pro pokus o vraždu a další činy jinak trestné, které spáchal ve stavu nepřičetnosti. Jeho zdravotní stav se díky léčbě značně zlepšil, proto byl X přemístěn do sdíleného bydlení s dalšími pacienty. Tam pod vlivem alkoholu jednoho z nich zavraždil. X byl poté umístěn do zvláštního oddílu ve vazební věznici (kvůli riziku sebevraždy), kde čekal na soud. Kvůli zhoršení stavu byl na několik dní hospitalizován. Poté se vrátil zpět na stejný oddíl věznice, kde byl pod přísnou kontrolou každých 30 minut. Kontroly byly později ukončeny a X byl následně přemístěn na běžný vězeňský oddíl (kvůli potřebě uvolnit místo). Dva dny po přemístění X spáchal sebevraždu.

Stěžovatel se obrátil na policii. Ta nezažádala trestní stíhání s odůvodněním, že nezjistila hrubé porušení povinností nebo profesní pochybení ze strany dotčených orgánů. Podle policie ani vězeňská zdravotní služba podstatně neporušila svou povinnost řádně poskytovat zdravotní péči. Stěžovatel se proti rozhodnutí neúspěšně bránil.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

Podle stěžovatele stát nezabránil tomu, aby jeho syn, který trpěl vážnou psychickou poruchou, spáchal ve vazbě sebevraždu, byť od státu bylo možné rozumně očekávat, že tuto svou povinnost splní. Stěžoval si také na umístění syna na samotku a na nedostatečnou zdravotní péči, kterou ve vazbě dostal.

a) K přijatelnosti

Norská vláda namítala, že stěžovatel nevyčerpal vnitrostátní prostředky nápravy.

1. Obecné zásady

Soud připomněl, že existence vnitrostátních prostředků nápravy nemůže být jen teoretická, jinak by nemohly být považovány za dostupné a účinné (*Vučković a ostatní proti Srbsku*, č. 17153/11, rozsudek velkého senátu ze dne 25. března 2014, § 71; *Akdívar a ostatní proti Turecku*, č. 21893/93, rozsudek velkého senátu ze dne 16. září 1996, § 66). Soud vyčerpání prostředků nápravy hodnotí až na odůvodněné výjimky k okamžiku podání stížnosti k Soudu (např. *Demopoulos a ostatní proti Turecku*, č. 46113/99, rozhodnutí ze dne 1. března 2010, § 87; *İçyer proti Turecku*, č. 18888/02, rozhodnutí ze dne 12. ledna 2006, § 72 a 86). Ve vztahu k pozitivním závazkům státu podle článku 2 Úmluvy Soud zdůraznil, že pokud nedošlo k úmyslnému usmrcení, může být dostatečné odškodnění v občanskoprávním nebo správním řízení (*Mustafa Tunç a Fecire Tunç proti Turecku*, č. 24014/05, rozsudek velkého senátu ze dne 14. dubna 2015, § 131; *Molga proti Polsku*, č. 78388/12, rozhodnutí ze dne 17. ledna 2017, § 72).

2. Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud se zabýval jednotlivými prostředky nápravy navrženými vládou. Dva z nich nabízí pouze náhradu majetkové újmy. Stížnost ombudsmanovi, který nemůže vydávat závazná rozhodnutí, by podle Soudu

nemohla být účinným prostředkem samostatně ani společně s jiným prostředkem (*Silver a ostatní proti Spojenému království*, č. 5947/72, rozsudek ze dne 24. října 1983, § 114-115; *Leander proti Švédsku*, č. 9248/81, rozsudek ze dne 26. března 1987, § 82). K návrhu deklaratorního rozhodnutí soudu ve spojení s žádostí o náhradu nemajetkové újmy Soud shledal, že pro přiznání nemajetkové újmy by norské právo vyžadovalo prokázání úmyslu nebo hrubé nedbalosti. Při takto vysokém standardu měla vláda doložit příklady účinného využití vnitrostátních prostředků nápravy, což neudělala (*Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs a Gubi proti Rakousku*, č. 15153/89, rozsudek ze dne 19. prosince 1994, § 53).

Soud poznamenal, že si je vědom toho, že norský nejvyšší soud v červnu 2024 ve dvou případech přiznal náhradu nemajetkové újmy za porušení Úmluvy s odkazem na její článek 13. Tím potvrdil, že do té doby v norském právu nebylo ustanovení, které by takovou náhradu umožňovalo. Tuto mezeru tak vnitrostátní soud v praxi odstranil. Podle Soudu ale tato rozhodnutí nedopadala na řešený případ. Zprvce, vláda netvrdila, že stěžovatel se měl obrátit na vnitrostátní soudy podle článku 13 Úmluvy. Zadruhé, stát v obou případech před nejvyšším soudem tvrdil, že článek 13 nemůže podle norského práva sloužit jako základ pro přiznání náhrady nemajetkové újmy. A zatřetí, Soud neshledal důvody pro to, aby se odchýlil od své běžné praxe, při které hodnotí vyčerpání prostředků nápravy k okamžiku podání stížnosti k Soudu.

Soud tedy odmítl námitku vlády, protože neprokázala, že stěžovatel mohl využít vnitrostátní prostředek nápravy, který by mu rozumně umožnil získat náhradu nemajetkové újmy za smrt svého syna.

b) K odůvodnění

1. Obecné zásady

Soud nejprve připomněl, že článek 2 Úmluvy je jedním z jejích nejdůležitějších ustanovení a zakotvuje jednu ze základních hodnot demokratických společností. Jeho první věta požaduje nejen to, aby se státy zdržely "úmyslného" zbavení života, ale také to, aby přijaly kroky k jeho ochraně (*Fernandes de Oliveira proti Portugalsku*, č. 78103/14, rozsudek velkého senátu ze dne 31. ledna 2019, § 104). V některých jasně definovaných případech může článek 2 stanovit pozitivní závazek vnitrostátních orgánů přijmout preventivní opatření k ochraně lidí před ostatními nebo před sebou samotnými (*Nicolae Virgiliu Tănase proti Rumunsku*, č. 41720/13, rozsudek velkého senátu ze dne 25. června 2019, § 136). Soud musí posoudit, jestli vnitrostátní orgány věděly nebo měly vědět o skutečném a bezprostředním riziku ohrožení života a jestli přijaly opatření, u kterých by se dalo rozumně očekávat, že riziko odvrátí. Posouzení, jestli orgán věděl o rizicích konkrétně u případů sebevraždy, obvykle zahrnuje aspekty jako je historie duševních problémů, závažný duševní stav, předchozí pokusy o sebevraždu nebo sebepoškozování, sebevražedné myšlenky a výhrůžky nebo známky fyzického či psychického strádání. Soud upozornil, že duševně nemocné lidi považuje za zvlášť zranitelné a pokud je stát drží ve vazbě, musí jim poskytnout zvláštní péči a zajistit podmínky, které odpovídají jejich zvláštním potřebám (*Fernandes de Oliveira proti Portugalsku*, cit. výše, § 110, 113 a 115). Splnění těchto povinností ale podle Soudu nemůže být pro státy nemožné nebo nepřiměřené.

2. Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud nejprve konstatoval, že vnitrostátní orgány věděly nebo musely vědět, že u stěžovatelova syna existovalo skutečné a bezprostřední riziko sebevraždy (*Laptev proti Rusku*, č. 36480/13, rozsudek ze dne 9. února 2021, § 46). Hned po zatčení byl X zhodnocen jako suicidální a v průběhu vazby byl z tohoto důvodu hospitalizován. Soud odmítl argument vlády, že se stav X zlepšil natolik, že už si orgány nemusely být vědomy jeho zvýšené zranitelnosti, protože po jeho propuštění z nemocnice nedošlo k důkladnému posouzení rizika sebevraždy.

Následně Soud přistoupil k řešení otázky, jaká opatření k odvrácení rizika sebevraždy vnitrostátní orgány přijaly. X byl umístěn ve speciálním oddílu věznice, kde byl pod přísným dohledem. Ke zvládnutí rizika sebevraždy podle všeho vznikl akční plán. Zdravotnický personál věznice byl informován o jeho

situaci a X byl dokonce na několik dní hospitalizován. Soud tak konstatoval, že nelze říct, že by nebyly podniknuty žádné kroky k ochraně jeho života.

Podle Soudu ale po návratu X do věznice mělo jednání vnitrostátních orgánů řadu nedostatků.

Zaprvé bylo zjevné (vláda to nerozporovala), že nebylo vyjasněno, který z vnitrostátních orgánů měl konečnou odpovědnost za zdravotní péči poskytovanou X ve věznici. To se projevilo tím, že po návratu z nemocnice mu nebyla poskytnuta léčba nebo terapie kvůli jeho myšlenkám na sebevraždu, ač s tím nemocnice počítala. Navíc jeho duševní stav ani riziko sebevraždy už nebyly po návratu do věznice posouzeny a podle lékařských záznamů měl od té doby pouze dvakrát kontakt s lékařskými odborníky. Nedostatek následných kontrol byl ostatně kritizován i v rámci vnitrostátního vyšetřování jako odklon od dobré praxe a porušení odborné péče.

Zadruhé měl Soud vážné pochybnosti o způsobu, jakým byl X přemístěn do běžného oddílu ve věznici, kde nebyl pod přísným dohledem a měl neomezený přístup k věcem, které poté použil k sebevraždě. Vláda tvrdila, že rozhodnutí o přemístění bylo přijato na základě konzultací, ale podle Soudu neexistovaly podrobnější informace nebo konkrétní dokumenty, ze kterých by vyplynulo, že se na tomto rozhodnutí podíleli odborníci z oblasti medicíny. A i kdyby tomu tak bylo, bez kontaktu s X a důkladného posouzení jeho stavu by nemohli dospět k závěru, že se u něj již nevyskytuje riziko sebevraždy.

Soud proto rozhodl, že došlo k porušení článku 2 Úmluvy, protože vnitrostátní orgány neudělaly vše, co od nich bylo možné rozumně očekávat, aby ochránili život stěžovatelova syna, který byl zcela pod jejich kontrolou.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 13 ÚMLUVY

Stěžovatel namítal, že neměl k dispozici žádný účinný vnitrostátní prostředek nápravy porušení práva jeho syna na život.

Soud zopakoval, že žádný vnitrostátní prostředek nápravy navrhovaný vládou nenabízel stěžovateli rozumné vyhlídky na úspěch. Ani rozhodnutí norského nejvyššího soudu nemohla stěžovateli v jeho případě poskytnout nápravu. Proto Soud rozhodl, že došlo i k porušení článku 13 Úmluvy.